

Deskriptívna analýza reprezentácie žien v inštitucionálnej politike v Slovenskej republike

Kvantitatívne a kvalitatívne faktory

Zuzana Maďarová

Výraznou udalosťou v oblasti reprezentácie žien v inštitucionálnej politike na Slovensku bolo vymenovanie Ivety Radičovej do kresla prvej predsedníčky vlády v histórii krajiny. Bývalá ministerka práce, sociálnych vecí a rodiny, prvá kandidátka, ktorá sa v roku 2009 dostala do druhého kola prezidentských volieb, získala v parlamentných voľbách v roku 2010 širokú podporu voličiek a voličov – odzrkadlených v podobe preferenčných hlasov – a bola poverená zostavením vlády. Vláda Ivety Radičovej však nevedla krajinu dlho. Na konci októbra 2011 vyslovila Národná rada SR vláde zostavenej zo štyroch stredopravých strán nedôveru. Prezident premiérku odvolal a poveril ju, aby dovedla vládu do predčasných volieb, ktoré sa konali v marci 2012. Iveta Radičová vo voľbách nekandidovala a z oblasti politiky sa úplne stiahla. Zdá sa, že predčasný koniec vlády Ivety Radičovej, ako aj spôsob, akým tematizovali charakter jej vládnutia novinárky a novinári, odborníčky a odborníci či političky a politici, upevnil maskulínny charakter politiky na Slovensku, čo sa prejavilo aj v predvolebnej kampani parlamentných volieb 2012 (pozri Cviková – Maďarová /ed./ 2012). Vo voľbách zvíťazila strana Smer – Sociálna demokracia, ktorá ako jediná politická strana zostavila vládu vedenú bývalým premiérom (2006 – 2010) Robertom Ficcom. V exekutive je v súčasnosti jedna žena na poste ministerky zdravotníctva, zastúpenie v parlamente dosiahlo 16%. Problém nízkeho zastúpenia žien v politických a rozhodovacích funkciách teda zostáva výrazný a na politickej úrovni neriešený. Ako konštatuje *Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti 2011*, dlhodobá marginalizácia žien vo vrcholnej politike patrí medzi najviditeľnejšie, medzinárodne najviac kritizované a súčasne najmenej riešené a diskutované problémy Slovenska. Už v roku 2008 Výbor pre Odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien (Výbor CEDAW) odporúčal Slovenskej republike zaviesť dočasné osobitné opatrenia na urýchlenie a dosiahnutie rodovej rovnosti, predovšetkým na najvyšších úrovniach rozhodovania, dodnes však zavedené neboli. Na tretinové zastúpenie, ktoré sa zvykne považovať za minimálnu hranicu pre reálnu schopnosť ovplyvniť rozhodovanie, je potrebný dvojnásobok súčasného počtu poslankýň v NR SR (*Súhrnná správa...*, 2011).

V tomto dokumente sa budem venovať problému zastúpenia žien v politických a rozhodovacích funkciách z kvalitatívneho aj kvantitatívneho hľadiska. Na začiatku

konceptualizujem reprezentáciu pre upresnenie významu, v akom sa v tomto dokumente používa, ďalej zhrniem vývoj zastúpenia žien v politických funkciách z kvalitatívnej hľadiska, a to od pádu komunistického režimu v roku 1989 po uplynulé parlamentné voľby v roku 2012. Pre lepšie uchopenie situácie sa budem ďalej venovať kvalitatívnym hľadiskám politickej reprezentácie žien na Slovensku a spoločenským i politickým prekážkam, ktorým ženy so záujmom o politické a rozhodovacie funkcie musia čeliť. Na základe uvedených dát v závere načrtnem odporúčania s potenciálom zmeniť súčasný nepriaznivý stav a posunúť sa smerom k reálnej rodovej rovnosti na Slovensku.

Teoretické vymedzenie konceptu reprezentácie

Téme reprezentácie sa venovalo množstvo autoriek a autorov, prístupovali k nej z rôznych hľadísk (politické, filozofické, psychologické a pod.), venovali sa reprezentácii v rozličných kontextoch, napriek tomu sa však nezhodli na jednotnej definícii. Na tento stav reagovala Hannah F. Pitkin (1972), podľa ktorej ani nie je nutná presná definícia reprezentácie¹, ale skôr je potrebné vystihnúť viacero detailných prípadov použitia reprezentácie v rôznych kontextoch. Zdôrazňuje prechod od konceptu *stand for* – kandidovať za niekoho, zastupovať niekoho ku konceptu *act for* – konať za niekoho, konať v mene niekoho. Dôraz sa teda kladie na konanie tých, čo reprezentujú. Rozlišuje deskriptívnu reprezentáciu – sprítomňovanie na základe vonkajšej podobnosti a symbolickú reprezentáciu, keď sa fyzická podobnosť nevyžaduje a vzťah medzi reprezentovaným a reprezentujúcim má iný charakter (symbolické sprítomňovanie). V tejto správe využívam koncept deskriptívnej reprezentácie, teda keď sú ženy v populácii zastupované, resp. reprezentované v politických orgánoch ženami bez ohľadu na ich politickú agendu a ne/presadzovanie rodovej rovnosti.

Politická reprezentácia žien z hľadiska medzinárodných záväzkov a národných dokumentov

Ako v roku 2002 konštatovala sociologička Jarmila Filadelfiová, napriek mnohým zahraničným záväzkom rodová rovnosť nie je na Slovensku súčasťou dlhodobého verejného záujmu. Ani po uplynutí jedenástich rokoch nemožno konštatovať výraznú zmenu v tejto

¹ Podľa *Slovníka cudzích slov*: Reprezentovať – 1. oficiálne zastupovať pri určitej príležitosti 2. byť typickým predstaviteľom, predstavovať 3. hovoriť hodnotu, znamenať (Petráčková – Kraus 1995)

oblasti. Najvýraznejší vplyv na vytvorenie politiky rodovej rovnosti (nielen) v oblasti verejného života majú stále medzinárodné záväzky SR a mimovládne organizácie.

Výrazný vplyv na rozvoj rodových politík a vytváranie mechanizmov na presadzovanie rodovej rovnosti na Slovensku mala *Pekinská akčná platforma*, ktorá identifikuje dvanásť problémových oblastí. Ku každej z týchto oblastí bol vypracovaný plán konkrétnych krokov, ktoré vlády majú podniknúť, aby nastali konkrétne zlepšenia v životoch žien. Reakciou na Pekinskú akčnú platformu bolo vypracovanie a prijatie prvého *Národného akčného plánu pre ženy v Slovenskej republike* v roku 1997. Téma žien v politike, resp. v rozhodovacích funkciách sa však venoval len jeden odstavec dokumentu, a to v súvislosti so súkromnou sférou:

„Podporovať rozvoj služieb na zabezpečenie chodu domácností (najmä výchova a opatrovanie detí) v rodinách žien aktívnych v politike, resp. vo vedúcich funkciách u zamestnaných podnikateľiek a podnikateľov.“

Prvý národný dokument pre agendu rodovej rovnosti z roku 1997 sa teda zameriaval predovšetkým na podporu domácností žien, ktoré už pôsobili v politike alebo vo vedúcich funkciách, a nie na zlepšenie ich pracovných podmienok či zvýšenie počtu žien v týchto oblastiach.

V nasledujúcom dokumente s názvom *Koncepcia rovnosti príležitostí žien a mužov* z roku 2001 sa už medzi cieľmi nachádza aj rovnosť v politike: zvýšenie participácie žien vo verejnom a politickom živote; podpora mimovládnych organizácií v aktivitách, ktoré sa zameriavajú na zvyšovanie záujmu žien o angažovanie sa vo verejnej a politickej sfére. Koncepcia si kladie za úlohu zaviesť dočasné opatrenia s cieľom zvýšiť zastúpenie žien na kandidačných listinách a zvýšiť podiel žien nominovaných do vedúcich politických funkcií (Bútorová – Filadelfiová 2011). V nasledujúcom období bolo iniciovaných niekoľko legislatívnych návrhov na uzákonenie kvót pri zostavovaní kandidačných listín (tri poslanecké návrhy a jeden vládny návrh na zmenu zákona o voľbách), ani jeden však nebol schválený (Bútorová – Filadelfiová 2011).

Slovenská republika bola za nedostatočné konanie v oblasti zvýšenie politickej reprezentácie žien opakovane kritizovaná Výborom OSN pre odstránenie diskriminácie žien, a to na základe záväzkov, ktoré krajine vyplývajú z *Dohovoru o ostránení všetkých foriem diskriminácie žien* (CEDAW). Dokument ratifikovalo bývalé Československo v roku 1980 a po osamostatnení republík v roku 1993 sa na Slovensko preniesli zmluvné záväzky a stalo sa zmluvnou krajinou dohovoru (Očenášová, 2011, <http://www.aspekt.sk/content/autory/peking-15-na-slovensku-premarnena-sanca>). Už v roku 1998 Výbor OSN odporučil vláde prijať

nástroje na odstránenie znevýhodnenia žien vo verejnej sfére a vytvoriť časový harmonogram, ktorý bude vláda plniť v snahe dosiahnuť minimálne tridsaťpercentné zastúpenie žien v politike (Bútorová – Filadelfiová 2011, s. 184).

Kritika Výboru OSN sa však opakovala aj o desať rokov neskôr, v roku 2008 pribudlo upozornenie o nedostatočných údajoch o účasti žien na politickom a verejnom živote a výzva na zavedenie kvót, ako aj šírenie osvetu o vyrovnávacích opatreniach vo verejnosti a v politických stranách (tamže 2011, s. 184 - 185). Napriek kritike Výboru OSN a výzvam na nápravu sa situácia na Slovensku výrazne nezmenila, neprijala sa nová legislatíva na posilnenie šancí žien na vstup do Národnej rady SR. Ako konštatuje *Monitorovacia správa o plnení Záverečných zistení výboru pre odstránenie diskriminácie žien v SR* v roku 2010, verejný diskurz bol voči dočasným opatreniam skôr negatívny a politické strany nepodnikli nijaké kroky na zvýšenie šancí žien v najvyššej politike (Bútorová – Filadelfiová 2011, s. 185; *Monitorovacia správa...* 2011, s. 47 – 52).

V súčasnosti upravujú politiky smerujúce k rodovej rovnosti dva hlavné národné dokumenty – *Národná stratégia rodovej rovnosti na rok 2009 - 2013* a od nej sa odvíjajúci *Národný akčný plán rodovej rovnosti na roky 2010 – 2013*. Stratégia formuluje základné okruhy a zámery na dosiahnutie rodovej rovnosti, definuje základné pojmy a predpoklady, ktoré sa majú na úrovni akčných plánov premietnuť do konkrétnych opatrení. Stratégia, ktorej platnosť sa končí v tomto roku, bola vytvorená počas prvej vlády Roberta Fica (2006 – 2010), keď vládnu koalíciu tvorili strany Smer – Sociálna demokracia, Slovenská národná strana a Hnutie za demokratické Slovensko – Ľudová strana. Stratégia mala predstavovať naplnenie záväzkov vlády SR, ktorá sa v Programovom vyhlásení na roky 2006 až 2010 zaviazala, že pri presadzovaní svojej politiky bude „podporovať rovnoprávnosť žien a mužov ako dôležitý faktor rozvoja demokracie a realizácie ľudských práv tak, aby sa naplnili záväzky vyplývajúce z Lisabonskej stratégie, ako aj z medzinárodných zmlúv“ (*Stratégia...* 2009). Stratégia vychádza najmä z *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (CEDAW, 1979), ktorého právna sila bola umocnená *Opčným protokolom k Dohovoru*, prijatým 6. októbra 1999. Opčný protokol nadobudol pre Slovensko platnosť vo februári 2001 a vyšiel v zbierke zákonov pod číslom 343/2001. Stratégia uvádza, že vychádza aj z Plánu uplatňovania rovnosti žien a mužov (2006 – 2010), v ktorom Európska komisia stanovila šesť prioritných oblastí ako rámec pre podporu rodovej rovnosti. K týmto šiestim oblastiam patrí aj rovnomerné zastúpenie v rozhodovacom procese.

Medzi operačné ciele Stratégie radí:

1. „Dosiadnuť vyvážené postavenie a zastúpenie žien a mužov v rozhodovacích a mocenských pozíciách.
2. Vytvárať podporné mechanizmy pre plnohodnotnú účasť žien a mužov v hospodárskom, ekonomickom a sociálnom rozvoji a pre akúkoľvek distribúciu finančných, technických a materiálnych, priestorových a časových zdrojov a služieb tak, aby bola dosiahnutá rodová spravodlivosť.
3. Vybudovať a skvalitniť inštitucionálne mechanizmy slúžiace na presadzovanie a implementáciu rovnosti žien a mužov na všetkých úrovniach štátnej správy, samosprávy a ostatných organizácií a inštitúcií (infraštruktúra, sieť, focal point.)“
(*Stratégia...* 2009)

Uvedené ciele má dosiahnuť prostredníctvom efektívnych nástrojov, metód a mechanizmov, medzi ktorými uvádza zefektívnenie legislatívy, posilnenie inštitucionálnych mechanizmov na všetkých úrovniach, alokáciu dostatočných finančných prostriedkov (neuvádza kam a s akým účelom), vytvorenie akčných plánov, ktoré budú obsahovať konkrétne kroky smerujúce k stanoveným cieľom v rámci jednotlivých odporúčaní definovaných v Stratégii, aplikovanie duálneho prístupu na dosiahnutie rodovej rovnosti – horizontálne uplatňovanie gender mainstreamingu a prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení.

Na Stratégiu nadviazal *Národný akčný plán rodovej rovnosti na roky 2010 – 2013*, ktorý obsahuje konkrétnejšie definované kroky na dosiahnutie rodovej rovnosti. Plán vychádza z vyhodnotenia predchádzajúcich vládnych dokumentov *Národného akčného plánu pre ženy a Koncepcie rovnosti príležitostí žien a mužov*. Za problematické stránky týchto dvoch dokumentov považuje nedostatočné finančné prostriedky na realizáciu odporúčaní a opatrení, neexistujúce inštitucionálne mechanizmy na implementáciu rodovej rovnosti, ako aj nevyvodenie priamej zodpovednosti jednotlivých aktérov pri ne/uplatňovaní rodovej rovnosti. „Z týchto dôvodov nebol vytvorený primeraný kontrolný, monitorovací a evaluačný mechanizmus uplatňovania rodovej rovnosti a neboli zjednotené metodologické postupy napríklad pri zbere dát. Opatrenia a odporúčania boli realizované rozptýlene, absentoval synergický efekt jednotlivých úrovní ako aj možnosť ich komplexnej evaluácie.“ (*Národný akčný plán...*, 2010)

Národný akčný plán rodovej rovnosti 2010 – 2013 si stanovil cieľ: „Dosiadnuť vyvážené postavenie a zastúpenie žien a mužov v rozhodovacích a mocenských pozíciách“. K uvedenému cieľu mali prispievať viaceré aktivity, vrátane vypracovania komparatívnej analýzy uplatňovania rodovej rovnosti prostredníctvom volebných zákonov vo vybraných

krajinách Európskej únie. Na základe analýzy, ktorá mala byť vypracovaná v roku 2011, mali byť navrhnuté odporúčania pre zmenu legislatívy na Slovensku a v roku 2013 mali byť navrhnuté legislatívne úpravy systému zabezpečovaní uplatňovania rodovej rovnosti. V rámci tohto kroku mali byť upravené stanovky politických strán a formy finančnej stimulácie politických strán, ktorých vnútorná politika podporuje princípy rodovej rovnosti. V roku 2010 mali byť spracované návrhy zamerania činnosti zastupiteľských orgánov na všetkých úrovniach k otázkam rodovej rovnosti, inštitucionálne pokrytie rodovej rovnosti (napr. výbory, stále komisie).

V priebehu roku 2013 má byť pripravené vyhodnotenie *Národnej stratégie rodovej rovnosti*, ako aj *Národného akčného plánu rodovej rovnosti* a na základe zistení sa má pripraviť stratégia a akčný plán na nasledujúce obdobie. Hoci vyhodnotenie sa zatiaľ oficiálne neudialo, už teraz možno konštatovať, že žiadne legislatívne zmeny zamerané na zvýšenie politickej reprezentácie žien sa neuskutočnili ani neboli navrhnuté. Rovnako ani jedna vláda neuskutočnila kampaň zameranú na zvýšenie podpory žien v politike či odstránenie stereotypov spájaných s (feminizovanou) súkromnou a (maskulinizovanou) verejnou sférou, ako uvádza akčný plán. Iniciovaná nebola ani diskusia s politickými stranami, čo potvrdili v júni 2013 na stretnutí v rámci projektu političky z dvoch parlamentných politických strán. Zmeny nastali v inštitucionálnom ukotvení rodovej rovnosti, ale skôr v dôsledku politických zmien po výmene vlád SR než pod vplyvom snáh o efektívnejšie presadzovanie rodovej rovnosti. Možno teda konštatovať, že hoci medzinárodné a národné dokumenty navrhujú konkrétne opatrenia na zlepšenie politickej reprezentácie žien v Slovenskej republike, k realizácii týchto opatrení stále nedochádza a situácia sa výrazne nemení. Potvrdzujú to aj výsledky *Indexu rodovej rovnosti pre Európsku úniu*, kde sa Slovensko umiestnilo na štvrtom mieste od konca. Index, ktorý na podnet Európskej komisie vypracoval Európsky inštitút rodovej rovnosti (EIGE), hodnotil krajiny bodmi od 1 (žiadna rodová rovnosť) do 100 (dosiahnutie rodovej rovnosti) v oblastiach: práca, peniaze, znalosti, čas, moc a zdravie. Najmenší pokrok v rodovej rovnosti potvrdil Index v oblasti politickej a ekonomickej rozhodovacej moci, kde bolo priemerné skóre celej Európskej únie na úrovni 38, Slovensko len 33,1. Politická moc žien na Slovensku je pritom hodnotená ešte horšie, dosahuje úroveň 31,8. Lepšie je na tom ekonomická moc žien, zatiaľ čo skóre rodovej rovnosti Európskej únie z pohľadu ekonomickej moci bol 29, na Slovensku to bolo 34,4. (*Gender Equality Index – Country Profiles 2013*)

Politická reprezentácia žien z kvantitatívneho hľadiska

Kvalitatívna časť dokumentu poskytne pohľad na historický vývoj zastúpenia žien v inštitucionálnej politike, a to na lokálnej, komunálnej, národnej a európskej úrovni.

Zastúpenie žien na komunálnej a regionálnej úrovni politiky

Najvyššie zastúpenie – s mierne rastúcou tendenciou - majú ženy v lokálnej politike, kde v súčasnosti dosahujú 22,6 % zo všetkých primátorov, primátoriek, starostiek a starostov. Teda ani tam, kde sa ženám v politike darí najviac – na lokálnej úrovni – nedosahujú kritickú tridsaťpercentnú hranicu. Väčšie mestá, najmä krajské a okresné, sú spravidla riadené mužmi, najväčší úspech ženy v menších obciach a na vidieku (*Súhrnná správa...*, 2011, s. 39). Ako uviedla sociologička Zora Bútorová: „Je to tým, že na vidieku majú ľudia k sebe bližšie, navzájom sa poznajú a úloha politických strán tam nie je pri nomináciách taká významná.“ (Piško, 2010) Z tohto tvrdenia možno usúdiť, že politické strany a spôsoby ich rozhodovania o kandidujúcich na politické posty znevýhodňuje ženy. Skutočnosť, že čím väčšie mesto, tým väčšia pravdepodobnosť, že ho bude viesť muž, sa odráža aj vo vedení Združenia miest a obcí Slovenska (ZMOS), kde vo vrcholovom vedení je zo šiestich členov len jedna žena na pozícii podpredsedníčky. V predsedníctve organizácie je z 24 ľudí šesť žien, čo predstavuje 25 %. (*Súhrnná správa...*, 2011)

Tabuľka 1 Rodové zloženie primátorov, primátoriek, starostiek a starostov v mestách a obciach SR

	Celkový počet	Počet žien	Podiel žien (%)
1994	2750	418	15,2
1998	2766	484	17,5
2002	2913	541	18,6
2006	2905	601	20,7
2010	2927	622	21,2

Zdroj: Filadelfiová – Bútorová: *Parlamentné voľby v rodovej perspektíve*. 2011, s. 368

V porovnaní s vedením miest a obcí naznačuje štatistika samosprávnych krajov dlhodobu horšiu situáciu. Ani jeden Vyšší územný celok (VÚC) totiž nevedie a doteraz ani nevedla žena. Podiel poslankýň samospráv na úrovni VÚC sa pohybuje dlhodobo na veľmi nízkej

úrovni a rastúca tendencia je len mierna. V roku 2001 bolo zvolených 12,7 % žien do poslaneckých zborov samospráv, o štyri roky neskôr zastúpenie žien stúplo na 14,3 % a v ďalších voľbách v roku 2009 podiel žien mierne narástol na 15,4 %. Ako uvádza *Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011*, výsledok môže odrážať slabšiu ekonomickú pozíciu žien, ktoré si nemôžu dovoliť investovať do kampane toľko finančných prostriedkov ako muži, ako aj skutočnosť, že ženy skôr kandidujú za marginálne strany alebo ako nezávislé kandidátky. Väčšinový volebný systém do regionálnych samospráv je v tomto prípade pre ženy najmenej výhodný. (*Súhrnná správa...* 2011)

Tabuľka 2 Podiel kandidujúcich a zvolených žien vo voľbách do samospráv VÚC

Rok volieb do VÚC		2001			2005			2009		
		Celkový počet	Počet žien	Podiel žien (%)	Celkový počet	Počet žien	Podiel žien	Celkový počet	Počet žien	Podiel žien
Predsedovia, predsedníčky VÚC	Kandidujúci/e	133	13	9,8	64	7	10,9	57	5	8,8
	Zvolení/é	8	0	0	8	0	0	8	0	0
Poslanci, poslankyne VÚC	Kandidujúci/e	3976	690	17,3	2833	526	18,6	3473	708	20,4
	Zvolení/é	401	51	12,7	412	59	14,3	408	63	15,4

Zdroj: *Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011*, s. 38

Zastúpenie žien na národnej úrovni politiky

Zastúpenie žien v Národnej rade SR sa dlhodobo pohybuje na nízkej úrovni, navyše z dlhodobého hľadiska nemá rastúcu tendenciu. Najvyšší podiel žien v parlamente sme zaznamenali po voľbách v roku 2002, keď mierne presiahol 19 %. V ďalších voľbách však zastúpenie žien kleslo na 16 %, rovnaký podiel žien v NR SR je aj v súčasnosti. Podiel žien v parlamente sa po voľbách v roku 2012 nezvýšil ani napriek tomu, že podiel kandidujúcich žien bol v porovnaní s predchádzajúcimi parlamentnými voľbami zatiaľ najvyšší – 26,2 % (Doteraz najvyšší podiel kandidujúcich žien bol v roku 2002 – 23,1 %). Dôležitým faktorom je aj umiestnenie na kandidačnej listine, pričom političky sa častejšie nachádzajú na nižších miestach s menšou pravdepodobnosťou zvolenia, resp. na nezvoliteľných miestach (Tabuľka 4). Preto aj v prípade, že má politická strana na kandidačnej listine vyššie zastúpenie žien vypovedá to len málo o ich reálnej možnosti dostať sa do parlamentu. Politická reprezentácia žien na úrovni najvyššieho legislatívneho orgánu je veľmi vzdialená od kritickej tridsaťpercentnej hranice, na úrovni deskriptívnej reprezentácie teda možno konštatovať, že ženy ako sociálna skupina majú len malú šancu zasiahnuť do rozhodovania Národnej rady SR.

Tabuľka 3 Podiel kandidujúcich a zvolených žien vo voľbách do Národnej rady SR

N = Údaj nedostupný.

Voľby do NRSR	Počet politických strán	Počet kandidujúcich			Zvolené ženy do NRSR	
		Spolu	Počet žien	Podiel žien (%)	Počet žien	Podiel žien (%)
1994	18	1 929	N	N	22	14,7
1998	17	1 618	274	16,9	19	12,7
2002	25	2 618	604	23,1	29	19,3
2006	21	2 340	532	22,7	24	16
2010	18	2 397	545	22,8	23	15,3
2012	26	2 967	778	26,2	24	16

Zdroj: Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011, s. 37

Tabuľka 4 Zastúpenie a pozícia žien medzi všetkými kandidujúcimi a zvolenými v parlamentných voľbách 2010

	Smer-SD	SDKÚ-DS	SaS	KDH	Most-Híd	SNS	Spolu	
Pozícia žien na kandidačných listinách								
Počet mužov	123	126	123	116	121	131	740	
Počet žien	27	24	27	34	29	19	160	
Podiel žien (%)	18	16	18	22,7	19,3	12,7	17,8	
Ženy na pozíciách *	1 – 10	1 (10)	2 (1;3)	1 (4)	2 (5; 6)	0	1 (2)	7
	11 – 20	2 (17;18)	1 (18)	2 (12; 14)	2 (17; 19)	1 (12)	1 (14)	9
	21 – 30	1 (22)	3 (23; 26; 27)	2 (21; 28)	2 (29; 30)	0	0	10
Priemerné umiestnenie všetkých kandidujúcich žien **	76,9	68,2	80,9	86,2	77,7	92,6	x	
Zastúpenie žien medzi zvolenými poslancami								
Podiel zvolených žien zo všetkých zvolených (%)	16,1	21,4	18,2	13,3	0	11,1	15,3	
Počet zvolených žien (Počet všetkých zvolených)	10 (62)	6 (28)	4 (22)	2 (15)	0 (14)	1 (9)	23 (150)	
Výsledky prednostného hlasovania								
% prednostných hlasov pre politickú stranu	72,79	72,6	68,09	82,88	77,12	73,74	73,55	
Priemerný počet prednostných hlasov na 1 voliča/ku	3	2,83	2,86	2,97	3,11	2,82	2,95	
% prednostných hlasov pre ženy z hlasov pre všetkých kandidujúcich	5,6	45,8	13,1	7,3	14,5	25,6	15,9	
% prednostných hlasov pre ženy z hlasov pre všetkých zvolených	4,8	49,8	11,4	0	10,5	30,3	15	

* Čísla v zátvorke označujú konkrétnu pozíciu žien na kandidačnej listine (v prvej tridsiatke).

** Priemerné umiestnenie sa vypočítava ako priemer zo všetkých pozícií žien a mužov na kandidačnej listine. Keďže pozícií je spolu 150, hodnota nižšia ako 75 znamená lepšie než priemerné umiestnenie.

Zdroj: Bútorová – Filadelfiová: *Parlamentné voľby v rodovej perspektíve*. 2011, s. 193

Podľa amerického politológa Richarda Matlanda môže k vyššiemu zastúpeniu žien pomôcť uzavretá, a nie otvorená kandidačná listina. (Kobová, 2007, s. 12) Na Slovensku otvorené kandidačné listiny znamenajú, že voličky a voliči môžu odovzdať maximálne štyri prednostné hlasy a ovplyvniť tak poradie kandidujúcich, prípadne rozhodnúť aj o ich postupe do parlamentu. „Pri doterajšom nezáujme politických strán zaviesť dočasné vyrovnávacie opatrenia na zvýšenie zastúpenia žien na kandidačných listinách je tak práve prednostné hlasovanie jedným z mála potenciálnych nástrojov na posilnenie volebných šancí ženských

kandidátok,“ uvádzajú Zora Bútorová a Jarmila Filadelfiová. Využíva sa teda tzv. krúžkovanie na posun žien na kandidačných listinách?

Možnosť tzv. krúžkovania využilo v roku 2010 73,6 % voličstva, priemerný počet prednostných hlasov na jednu voličku či voliča bol 2,95 – teda takmer tri krúžky. Tabuľka 4 ukazuje, že kandidátky za parlamentné strany získali v priemere iba 15,9 % prednostných hlasov, zatiaľ čo muži získali 84,1 % . „To znamená, že ženy získali menší podiel prednostných hlasov, ako bol podiel ženských kandidátok na celku kandidujúcich za parlamentné strany (17,8 %). O voličoch a voličkách ako celku teda možno konštatovať, že prejavili iba slabú vôľu posilniť pozíciu žien oproti ich pôvodnému umiestneniu na kandidačných listinách.“ (Bútorová – Filadelfiová 2011, s. 196) Podobné konštatovanie platí aj vo voľbách 2012. Bútorová, Gyárfášová a Slosiarik (2013, s. 172) konštatujú, že výsledkom prednostného hlasovania bolo, že pozícia žien v parlamente sa oproti ich pôvodnému umiestneniu na kandidačných listinách oslabila. V parlamentných voľbách 2012 využilo možnosť odovzdať preferenčné hlasy viac ľudí ako pred dvoma rokmi, celkovo išlo o 80,6 % voličstva. Priemerný počet prednostných hlasov na jedného voliča alebo voličku bol 3,07, teda viac ako tri krúžky, čo rovnako predstavuje nárast oproti predchádzajúcim voľbám (Tabuľka 5).

Tabuľka 5 Zastúpenie a pozícia žien medzi všetkými kandidujúcimi a zvolenými v parlamentných voľbách 2012

	Smer-SD	KDH	OLaNO	Most-Híd	SDKÚ-DS	SaS	Spolu
Pozícia žien na kandidačných listinách							
Počet mužov	123	123	87	115	118	121	687
Počet žien	27	27	23	33	31	28	169
Podiel žien (%)	18	18	20,9	22,3	20,8	18,8	19,7
Ženy na pozíciách *							
1 – 10	0	1 (8)	2 (3; 7)	0	1 (3)	2 (6; 8)	6
11 – 20	2 (11;12)	1 (17)	3 (13; 15; 17)	3 (15; 17; 19)	1 (11)	1 (11)	11
21 – 30	2 (21; 29)	2 (23; 27)	2 (28; 30)	3 (24; 27; 29)	2 (28; 30)	1 (29)	12
Priemerné umiestnenie všetkých kandidujúcich žien **	79,19	87,11	64,65	74,64	72,77	81,53	x
Priemerné umiestnenie všetkých kandidujúcich mužov **	74,69	72,95	67,57	75,77	76,65	74,6	x
Zastúpenie žien medzi zvolenými poslancami							
Podiel zvolených žien zo všetkých zvolených (%)	18,1	12,5	25	0	18,2	9,1	16

Počet zvolených žien (Počet všetkých zvolených)	15 (83)	2 (16)	4 (16)	0 (13)	2 (11)	1 (11)	24 (150)
Výsledky prednostného hlasovania							
% prednostných hlasov pre politickú stranu	77,08	83,23	87,68	85,42	86,28	80,66	80,55
Priemerný počet prednostných hlasov na 1 voliča/ku	3,05	3,2	2,69	3,09	3,17	3,06	3,07
% prednostných hlasov pre ženy z hlasov pre všetkých kandidujúcich	4,8	12,8	19,1	8,5	35,3	11,1	10,6
% prednostných hlasov pre ženy z hlasov pre všetkých zvolených	4,3	10,7	18,3	0	40,8	6	8,62

* Čísla v zátvorke označujú konkrétnu pozíciu žien na kandidačnej listine (v prvej tridsiatke).

** Priemerné umiestnenie sa vypočítava ako priemer zo všetkých pozícií žien a mužov na kandidačnej listine.

Zdroj: Bútorová – Gyárfášová – Slosiarik: *Verejná mienka a voličské správanie*. 2013, s. 172

Medzi prednostným hlasovaním v rôznych parlamentných stranách vidieť zásadné rozdiely. Najväčšiu podporu mali kandidátky v strane SDKÚ-DS, kde získali 35-percentný podiel preferenčných hlasov spomedzi hlasov pre všetkých kandidujúcich a 41 % hlasov pre zvolených do NR SR. Ako však upozorňujú Bútorová, Gyárfášová a Slosiarik (2013, s. 172), vo voľbách v roku 2010 s Ivetou Radičovou na čele kandidačnej listiny dosiahli oba tieto ukazovatele výrazne vyššie hodnoty (46 % a 50 %). Druhá najsilnejšia podpora kandidátok bola medzi voličstvom OĽaNO, kde ženy získali 19,1 % prednostných hlasov zo všetkých kandidujúcich a 18,3 % hlasov pre zvolených do parlamentu. Na ďalších priečkach sa podľa intenzity podpory kandidátok umiestnili voličky a voliči KDĽ (12,8 %, resp. 10,7 %) a SaS (11,1 %, resp. 6 %). Súčasná vládna strana Smer-SD sa nachádza na opačnom konci tohto poľa, kandidátky získali iba 4,8 % z hlasov pre všetkých kandidujúcich a 4,3 % z hlasov pre zvolených do parlamentu. Najhoršie na tom v roku 2012 bola strana Most-Híd, v ktorej kandidátky získali 8,5 % ale to nestačilo ani jednej z nich na získanie poslaneckého mandátu. (Bútorová - Gyárfášová - Slosiarik 2013, s. 172 - 173)

Oproti parlamentným voľbám 2010 podiel krúžkovania v prospech žien výrazne klesol v stranách SDKÚ-DS (pokles o 26 bodov), KDĽ (o 20 bodov), Most-Híd (o 14 bodov) a SaS (o 9 bodov), čo Bútorová, Gyárfášová a Slosiarik označili ako jeden z možných dôsledkov „efektu Radičová“. Uvažujú o tomto „efekte“ dvojakým spôsobom: na jednej strane mohla časť elektorátu SDKÚ-DS po rezignácii Ivety Radičovej na aktívnu účasť v straníckej politike

nadobudnúť pocit, že stratila vierohodnú političku, na druhej strane inú časť elektorátu, ktorá hodnotila pôsobenie Ivety Radičovej kriticky, mohla situácia odradiť alebo nedostatočne motivovať k podpore žien v politike. Ďalej autorky a autor vyslovujú hypotézu, že sa tento „efekt“ mohol preniesť nielen na voličské správanie v SDKÚ-DS, ale aj v ostatných stredopravých stranách. Vládna strana Smer-SD tak ostala jedinou parlamentnou stranou, kde podpora kandidátok vo voľbách 2012 síce neklesla, ale zároveň ani nestúpila a zostala na podpriemerne nízkej úrovni ako v predchádzajúcich voľbách do NR SR. (Bútorová - Gyárfášová - Slosiarik 2013, s. 178 - 179)

Vzorce prednostného hlasovania z hľadiska počtu krúžkov udelených jednotlivými voličkami a voličmi odhaľuje povolebný prieskum z júna 2012. Z výsledkov výskumu vyplýva, že 67 % zo všetkých krúžkujúcich nedalo prednostný hlas žiadnej kandidátke parlamentných strán, jednej kandidátke parlamentných strán dalo hlas 26 % krúžkujúcich, dvom kandidátkam 6 % krúžkujúcich a trom až štyrom kandidátkam iba 1 % krúžkujúcich. (Bútorová - Gyárfášová - Slosiarik 2013, s. 173)

Podobne ako v Národnej rade SR aj vo vláde SR je zastúpenie žien dlhodobo nízke. Z kvalitatívneho hľadiska sa situácia nezmenila ani po voľbách v roku 2010, keď bola do funkcie predsedníčky vlády SR vymenovaná po prvý raz v histórii Slovenska žena. Okrem premiérky Ivety Radičovej bola v období od roku 2010 do predčasných volieb v marci 2012 súčasťou vlády ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská. V tomto období sa teda vo vláde objavili dve ženy na postoch, ktoré nie sú tradične obsadzované ženami, resp. nie sú považované za tzv. ženskú politickú agendu (školsťvo, zdravotníctvo a pod.) Po uplynulých parlamentných voľbách v roku 2012 je vo vláde, ktorú vedie premiér Robert Fico a ktorú tvorí výlučne strana Smer-SD, iba jedna žena – ministerka zdravotníctva Zuzana Zvolenská. Okrem toho, že zastúpenie žien vo vláde sa znížilo, žena opäť obsadilo ministerstvo zdravotníctva, ktoré pod tzv. ženskú politickú agendu spadá.

Tabuľka 6 Zastúpenie žien vo vládach SR

Obdobie	89-90	90-91	91-92	92-94	94-94	94-98	98-02	2002-06	2006-10	2010-12	od 2012
Počet členov	19	23	23	21	18	19	22	16	16	14	14
Počet žien	1	0	2	3	1	3;4	3;2	0; 2	1; 2	2	1
Podiel žien (%)	5,2	0	8,7	14,3	5,5	15,8 ; 21	13,6 ; 9	0 ; 12,5	6,3 ; 12,5	14,3	7,14

Zdroj: *Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011*, s. 38

Zastúpenie žien na európskej úrovni politiky

Voľby do Európskeho parlamentu (EP) sa v Slovenskej republike konali dva razy s veľmi nízkou volebnou účasťou. V júni 2004 bola volebná účasť 16,96 % a v júni 2009 dosiahla hranicu 19,64 %. Strany alebo koalície politických strán môžu do volieb do Európskeho parlamentu zostaviť maximálne trinásťčlennú kandidačnú listinu.

V prípade kandidačných listín väčšina politických strán išlo o výraznú prevahu mužských kandidátov. Iba dve strany – Strana zelených (SZ) a Slobodné fórum (SF) – zaradili na svoje kandidačné listiny nadpolovičný počet žien (7:6). Dve strany SMK a SZ zaradili ženy na popredné miesto kandidačných listín, v troch stranách – Smer-SD, SMK, KDH – získali ženy vo voľbách najväčší počet preferenčných hlasov (Mesežnikov 2009, s. 12).

Tabuľka 7 Zastúpenie žien na kandidačných listinách strán vo voľbách do EP 2009

Strana *	Smer-SD	SDKÚ-DS	SMK	KDH	ĽS-HZDS	SNS	SaS	SZ	KDS-OKS	KSS	SF
Počet kandidujúcich žien	5	3	2 **	2	5	1	3	7 ***	2+0	2	7
Počet žien zvolených do EP	3 ***	0	1 ***	1 ***	0	0	0	0	0	0	0
Celkový počet zvolených poslancov a poslankýň	5	2	2	2	1	0	0	0	0	0	0

* Strany/koalície, ktoré získali vo voľbách viac ako 1 % platných hlasov.

** Volebnou líderkou strany je žena.

*** Žena získala najväčší počet preferenčných hlasov spomedzi všetkých kandidujúcich.

Zdroj: Mesežnikov: *Politické strany na Slovensku vo voľbách do Európskeho parlamentu* 2009. 2009, s. 11.

Pri pohľade na rôzne úrovne politiky možno vidieť, že najväčšie zastúpenie majú ženy práve na úrovni Európskeho parlamentu. V roku 2004 bolo zo štrnástich zvolených päť poslankýň, čo predstavuje 36 %, o štyri roky neskôr patrilo z trinástich poslaneckých postov päť opäť ženám (38 %). Ako však konštatuje Gyárfášová (2009, s. 81) takýto priaznivý podiel poslankýň je len do určitej miery výsledkom rozhodnutia straníckych centrál, viac k nemu prispeli voličky a voliči svojimi preferenčnými hlasmi. Zo šiestich parlamentných strán mala iba jedna (SMK) na čele svojej kandidátky ženu, ale až v troch stranách – Smer-SD, KDH a SMK – získali ženy najviac prednostných hlasov. Výsledky povolebného prieskumu naznačili, že možnosť využiť preferenčné hlasy využilo v priemere 7 z 10 voličov a voličiek, z toho 71 % mužov a 66 % žien. Voličky častejšie odovzdávali preferenčné hlasy kandidátkam – dve tretiny z nich „krúžkovalo“ ženu, 34 % voličiek odovzdalo preferenčný hlas výlučne mužskému kandidátovi. Ženy na kandidačných listinách politických strán dostali celkovo 60 % prednostných hlasov od voličiek. (Gyárfášová 2009, s. 81)

Rodové pomery v riadiacich funkciách

Základným princípom demokratickej spoločnosti je aj požiadavka vytvárať všetkým občanom a občanom rovnakú príležitosť k uskutočneniu ich pracovných a spoločenských ambícií. Na riadiacej alebo zákonodarnej pozícii pracovalo v roku 2011 spolu 123,6 tisíc osôb, z toho 85,3 tisíc mužov a 38,3 tisíc žien. Ženy teda tvorili necelých 31 % zo všetkých zákonodarcov, zákonodarkyň, ako aj riadiacich pracovníčok a pracovníkov.

Vo väčšine vrcholových orgánov a ústredných orgánov štátnej správy majú ženy menšinové zastúpenie. Najvýraznejšie zastúpenie majú na Ústavnom súde SR, ktorí v súčasnosti vedie predsedníčka Ivetta Macejková. Ako však zdôrazňuje Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011 (2011, s. 39), podiel žien však treba vnímať v kontexte celkového nízkeho počtu osôb v riadiacich orgánoch, čo spôsobuje, že aj prítomnosť jednej či dvoch žien zvyšuje percentuálne zastúpenie žien.

Tabuľka 8 Zastúpenie žien v ústredných a najvyšších riadiacich orgánoch verejnej sféry

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sudcovia a sudkyne Ústavného súdu SR	Spolu	11	10	13	13	13	13
	Počet žien	1	1	3	3	3	3
	Podiel žien (%)	9,1	10	23,1	23,1	23,1	23,1
Banková rada Národnej banky Slovenska	Spolu	7	7	10	10	10	6*
	Počet žien	2	1	2	2	2	1*
	Podiel žien (%)	28,6	14,3	20	20	20	20
Rektori univerzít	Spolu	30	33	33	33	33	33
	Počet žien	1	3	3	2	2	4
	Podiel žien (%)	3,3	9,1	9,1	6,1	6,1	12,1

* Údaj k 31. 10. 2010

Zdroj: Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011, s. 39

Na Slovensku má zastúpenie žien v súdnictve svoje osobitné charakteristiky. Sudkyne tvoria takmer 64 % zo všetkých sudcov, pričom na krajských súdoch majú zastúpenie 61,9 %, na okresných 65,7 %, na najvyššom súde 54 % a na špecializovanom súde už len 15 %. Aj tu teda platí tzv. lievikový efekt, teda čím vyššia úroveň rozhodovania, menší podiel žien. Dôležitým faktorom vysokého zastúpenia žien v oblasti súdnictva je aj skutočnosť, že v 90.

rokoch odišlo mnoho mužov do iných, lukratívnejších oblastí práva. (Súhrnná správa... 2011, s. 40)

V ekonomickej oblasti došlo v roku 2011 k negatívnemu posunu. Udialo sa tak aj napriek tomu, že Slovensko sa prihlásilo k iniciatíve „Ženy vo vedúcich pozíciách – záväzok Európy“, ktorá sa zameriava na zavádzanie dobrovoľných samoregulačných opatrení na dosiahnutie 30-percentného zastúpenia žien do roku 2015 a 40-percentného zastúpenia žien do roku 2020 v predstavenstvách súkromných firiem. V roku 2011 sa znížil podiel žien v najvyšších riadiacich orgánoch firiem na Slovensku, ktoré sú sledované v databáze Európskej komisie (*Database: Women & Men in Decisionmaking*), z 22 % (v roku 2010) na 15 %. Pokles pokračoval aj v roku 2012 bolo zastúpenie žien v riadiacich orgánoch firiem kótovaných na burze 13 %. *Súhrnná správa rodovej rovnosti 2011* však upozorňuje, že do databázy je zaradený pomerne nízky počet firiem.

Tabuľka 9 Zastúpenie žien v riadiacich orgánoch firiem kótovaných na burze.

	2009	2010	2011	2012
Podiel žien v riadiacich orgánoch (%)	18	22	15	13

Zdroj: *Súhrnná správa rodovej rovnosti 2012*, s. 53

Politická reprezentácia žien z kvalitatívneho hľadiska

Kvantitatívna časť preukazuje nízke zastúpenie žien na všetkých úrovniach politiky. Najvyššie zastúpenie majú na európskej úrovni – teda v Európskom parlamente, najmenší podiel žien je na úrovni regionálnych samospráv. Aké sú teda príčiny nízkeho zastúpenia žien v politike na Slovensku?

Celospoločenským problémom, ktorý môže mať vplyv na rozhodnutie žien ne/vstúpiť do politiky rovnako ako (spoločenské, politické či mediálne) vnímanie ich politického pôsobenia, sú pretrvávajúce rodové stereotypy. Výskum Inštitútu pre verejné otázky, ktorého výsledky boli publikované v knihe *Ona a on na Slovensku. Zaoštréné na rod a vek (2008)*, naznačuje, aké vlastnosti sa v spoločnosti očakávajú od žien a mužov. Bútorová a kol. (2008) že vlastnosti možno rozdeliť do troch skupín: 1. Špecificky ženské vlastnosti, ktoré sa očakávajú vyššej miere od žien – schopnosť postarať sa o domácnosť; byť príjemnou spoločníčkou;

jemnosť a citlivosť k problémom iných; príjemný vzhl'ad či krása. 2. Špecificky mužské vlastnosti, ktoré sa očakávajú vo vyššej miere od mužov – schopnosť finančne zabezpečiť rodinu; presadiť sa v zamestnaní; samostatne sa rozhodovať; podnikavosť a schopnosť obracať sa vo svete; autorita doma či v rodine; fyzická sila. 3. Univerzálne ľudské vlastnosti, ktoré sú menej rodovo zaťažené. To je na jednej strane tolerancia k iným, ktorá sa väčšmi očakáva od žien; na druhej strane viaceré vlastnosti, ktoré sa väčšmi očakávajú od mužov – racionálne myslenie; čo najvyššie vzdelanie; túžba vyniknúť v práci; záujem o veci verejné; schopnosť obetovať sa pre spoločnosť, vlasť či národ. Normatívny obraz správneho muža teda viac zdôrazňuje aktívny, asertívny prístup k práci či verejnému pôsobeniu, orientáciu na výkon a úspech. Normatívny obraz správnej ženy kombinuje tri dimenzie: „vystupuje ako vzorná matka, gazdiná a strážkyňa rodinného kozuba; ako utešovateľka, povzbudzovateľka či „empatické ucho“; ako nositeľka atraktívneho zovňajšku, ktorý je predpokladom jej úspechu vo verejnej i v súkromnej sfére. Záujem o veci verejné je iba okrajovou súčasťou normatívneho obrazu „správnej ženy“, a to tak pre ženy, ako aj pre mužov. Potvrďuje sa teda, že „ženy prijímajú nízko nastavenú latku svojej občianskej participácie,“ konštatujú Bútorová, Gyárfášová a Filadelfiová (2008, s. 288).

Zároveň je však vo verejnej mienke prítomný určitý paradox – na jednej strane rastie súhlas verejnosti s požiadavkou rovnocennej účasti žien na politickom rozhodovaní, na druhej strane je verejnosť presvedčená, že účasť na verejnom živote nie je pre správnu ženu dôležitá. Ako z toho usúdili Bútorová, Gyárfášová a Filadelfiová (2008, s. 289), podpora aktívnej participácie žien je vcelku povrchná. Internalizované stereotypné rodové predstavy sa potvrdili aj v období, keď bola predsedníčkou vlády Iveta Radičová, a to vo vyjadreniach odborníčov a odborníkov, političiek a politikov, ako aj v médiách (pozri Ostertágová, 2011). Zaujímavé bude porovnať názory verejnosti pred pádom vlády Ivety Radičovej a po ňom a zistiť, či a akým spôsobom prvá premiérka na Slovensku ovplyvnila názory obyvateľstva na účasť žien v politike. Z analýzy predvolebnej kampane po páde vlády Ivety Radičovej možno konštatovať, že pred voľbami 2012 sa posilnil obraz maskulínnej politiky a muža ako ideálneho politika, zatiaľ čo ženy boli z politického priestoru vyčleňované (fyzicky – na predvolebných stretnutiach strany Smer-SD nebola ani jedna politička, stranu SDKÚD-DS zastupovala na stretnutiach jedna politička, bývalá ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská; ako aj symbolicky prostredníctvom ich sexualizácie, spochybňovania schopnosti racionálne myslieť, verbálnym zdôrazňovaním toho, že je ťažké spojiť ženy a politiku a pod.). (Pozri Maďarová 2012; Ostertágová 2012)

Vyčleňovanie žien z politického priestoru, ktorý bol taký viditeľný v predvolebnej kampani 2012, však z dlhodobého hľadiska nie je novým fenoménom a možno ho zasadiť aj do obdobia začiatkov modernej demokracie na Slovensku – do obdobia nežnej revolúcie v roku 1989. Pri naratívnej analýze rozhovorov s aktérkami Novembra 1989 o ich skúsenostiach z tohto obdobia a o ich revolučných aktivitách sa napríklad ukázalo, že súčasťou obrazu „správnej“ ženy alebo „čiste“ občianskej revolucionárky bolo dištancovanie sa od politiky. (Pozri Maďarová 2011) Mnohé z účastníčok rozhovorov pritom boli aktívne v revolučných hnutiach (študentských, podnikových, ekologických či hnutí Verejnosť proti násiliu) a v 90. rokoch boli aktívne v politike na lokálnej, národnej či federálnej úrovni. Silným faktorom, ktorý ovplyvnil takéto dištancovanie sa od politiky, bolo sklamanie z porevolučného politického vývoja a charakteru politiky na Slovensku v uplynulých 20 rokoch. Snaha žien vyčleniť sa zo „špinavej“ politiky posilnila ich vyobrazenie politiky ako mužskej hry, do ktorej ženy nepatria. Zároveň sa však v rozhovoroch ukázalo, že aj tie účastníčky, ktoré artikulovali svoju účasť na politických aktivitách, sú znevýhodňované, a to prostredníctvom jazyka, ktorý je silne maskulínny a neumožňuje ženám, aby beztrešne tematizovali svoje skúsenosti a zväzňovali svoje činnosti. „Z niektorých rozhovorov totiž vyplýva, že ak žena v prostredí revolúcie začala zastávať pozíciu, ktorá mohla ohroziť niektorých mužov, stala sa problémom, ´tříňom v oku´ revolucionárov (...). A zo súčasných očakávaní spoločnosti je zrejmé, že ak žena vykonala významné veci, mala by o nich mlčať alebo aspoň hovoriť skromne, teda tak, ako sa na ženu patrí.“ (Maďarová, 2011, s. 46) V jazyku je teda problémom tak generické maskulínium, ktoré ženy zneviditeľňuje, ako aj samotný malestreamový diskurz, ktorý ženy vyčleňuje z určitých sfér spoločnosti a priradzuje im určité charakteristiky a vlastnosti. Zmena jazyka je dlhodobý proces, je preto „dôležité, aj prostredníctvom tematizovania skúseností žien v nežnej revolúcii, hľadať spôsoby, akými by ženy v jazyku, spoločnosti i v histórii mohli skúsenosti vyjadrovať“ (Maďarová, 2011, s. 47).

Ako vyplýva z uvedených očakávaní kladených na „správnu ženu“ a „správneho muža“, ako aj z rodovo zaťaženého používania jazyka, ženy sú stále skôr radené k súkromnej sfére, resp. súkromná sféra je priradovaná k ženám, a to tak na symbolickej, ako aj praktickej úrovni. Ako napríklad ukazuje Index rodovej rovnosti pre Európsku úniu, na Slovensku je veľkým problémom rozdelenie aktivít pracovného a súkromného života, zaťaženie povinnosťami v práci, starostlivosťou o domácnosť a rodinu, sociálnych aktivít. Primárnu zodpovednosť za domácnosť a starostlivosť o rodinu nesú stále ženy povolania, čo môže značne brániť ženám v rozhodovaní sa, či vstúpiť do politiky alebo nie. Vstup žien do politiky si navyše vyžaduje súhlas a podporu manžela či partnera a rodinných príslušníkov, ktorí na

seba preberajú len časť povinností, politika je pre ženy teda ďalšou aktivitou v rade platenej a neplatenej práce.

Ak sa ale ženy rozhodnú do politiky vstúpiť a kandidovať za určitú politickú stranu, resp. na kandidačnej listine nejakej politickej strany, aké sú ich možnosti? Čo im pri vstupe do politiky bráni a čo pomáha?

Ako som už spomínala, na úrovni samospráv miest a obcí, ako aj samospráv vyšších územných celkov je pre ženy nevýhodný väčšinový volebný systém, naopak, na národnej úrovni je výhodou pomerný volebný systém rovnako ako nízka päťpercentná hranica, ktorú musia strany dosiahnuť, aby sa dostali do parlamentu. V oboch prípadoch je však dôležité, akým spôsobom politické strany zostavujú kandidačné listiny, koľko žien na kandidačné listiny umiestnia a na akom mieste.

Na tomto mieste je dôležité pripomenúť, že rodová rovnosť, vrátane politickej reprezentácie žien nie je dlhodobou a serióznou súčasťou agendy žiadnej politickej strany. Aj v prípade, že je rodová rovnosť súčasťou programu politickej strany, neuplatňuje sa v jej politickej praxi. Svedčí o tom aj skutočnosť, že napriek výzvam a odporúčaniam zahraničných inštitúcií (Výbor CEDAW) a tlaku mimovládnych organizácií na Slovensku sa v oblasti zastúpenia žien v politike neuskutočňujú dlhodobo žiadne kroky. Od roku 2004, keď bol v parlamente predložený tretí (prvé dva neúspešné návrhy boli predložené v rokoch 2001 a 2002) návrh vzťahujúci sa na kvótu 30-percentného zastúpenia žien na kandidačných listinách a iných dočasných vyrovnávacích opatrení. Schvaľovaní sa však stretlo s posmešnými reakciami poslancov aj poslankyň. „Parlament nerešpektoval pripravenosť verejnosti akceptovať prijatie takýchto opatrení. V roku 2002 súhlasila väčšina občanov (64% žien a 52% mužov) s tým, aby politické strany v SR pri zostavovaní kandidačných listín stanovili kvóty pre ženy alebo zaviedli pravidlo striedania kandidátov.“ (Holubová, 2010, s. 9)

Na úrovni politických strán sa možno stretnúť s deklarovaným úsilím o podporu rodovej rovnosti – aj v politike, reálnych krokov však vidieť len málo. Ani strany, ktoré majú stanovenú 30-percentnú kvótu pre účasť žien na kandidačnej listine vo voľbách do NR SR – Ľudová strana - Hnutie za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS), nemožno hodnotiť kladne. Numerický pohľad je síce uspokojivý, ale spôsob zostavovania kandidačnej listiny je dlhodobo neformalizovaný a centralizovaný, teda zostavovanie prebieha na základe rozhodnutia predsedu hnutia, čo nezodpovedá smerovaniu k rovnosti príležitostí v strane.

Pri pohľade na predchádzajúce voľby možno nájsť príklad strany Aliancia nového občana (ANO), ktorá mala v parlamentných voľbách 2006 30-percentné zastúpenie žien na

kandidačnej listiny – pomerne rovnomerne distribuované – a do volieb išla s témou zvýšenia počtu žien v politike. Strana sa prezentovala ako liberálna a progresívna, možno teda predpokladať, že súčasťou takéhoto obrazu bolo aj vyššie zastúpenie žien vo vnútri strany a podpora rodovej rovnosti. Ukazuje sa, že vyšší podiel žien na kandidačných listinách majú aj malé strany, čo – ako pripomenula Kobová, je v súlade s konštatovaním Joni Lovenduski o tom, že malé strany skôr nominujú atypické kandidátky a kandidátov, pretože majú obmedzené možnosti výberu (2007, s. 24).

Špecifický je príklad strany, ktorá kandidovala v parlamentných voľbách 2012 pod názvom Robíme to pre deti – Slobodné fórum. Po prvý raz kandidovala strana, ktorá mala na kandidačnej listine väčšie zastúpenie žien ako mužov. V prvej dvadsiatke kandidačnej listiny napríklad nebol ani jeden muž, prvý kandidoval na pozícii 21. Veľmi príznačné je však to, že názov a agenda strany sa vzťahovali na rodinu a deti. Vyšší podiel žien na kandidačnej listine bol odôvodnený aj tým, že politiku bolo treba očistiť od korupcie a nekalých praktík a zamerať sa na podporu matiek, rodín s deťmi a pod. Ani v tomto prípade tak neboli ženy odpútané od symbolického súkromného priestoru a rodinného zaťaženia, nepôsobili predovšetkým ako političky alebo odborníčky, ale ako matky (robíme to pre deti).

Odporúčania a návrhy

Na základe opísanej situácie, uvedených problémov a výziev navrhujem zamerať sa na tieto oblasti:

1. Keďže v roku 2013 sa uskutoční evaluácia národných dokumentov a príprava Národnej stratégie rodovej rovnosti, ako aj Národného akčného plánu rodovej rovnosti na ďalšie roky, je potrebné zapojiť sa do evaluácie a upozorniť zodpovedné orgány na aktuálne problémy, ako aj na skutočnosť, že väčšina záväzkov z predchádzajúcich dokumentov nebola dodržaná. V súvislosti s medzinárodnou kritikou je potrebné nielen vytvárať dokumenty a stanovovať si ciele deklaratívne, ale aj ich uskutočňovať. V tomto prípade by bolo vhodné – ako je to spomenuté v prvej časti správy – vytvoriť mechanizmus takého financovania politických strán, ktoré by zvýhodnilo strany uplatňujúce vnútorné kvóty pri zostavovaní kandidačných listín, pričom do úvahy by sa brala aj pozícia v rámci kandidačnej listiny.
2. Pri evaluácii národných dokumentov a zohľadňovaní medzinárodných záväzkov je potrebné zamerať sa aj na zmenu legislatívy, ktorá by zaviedla dočasné vyrovnávacie

opatrenia na rôznych úrovniach politiky (lokálna, regionálna, národná, európska), ako aj v ekonomickej oblasti.

3. Doteraz sa realizovali iniciatívy zo strany mimovládnych organizácií, jednotlivých političiek a politikov, jednotlivých ženských organizácií v rámci politických strán, prípadne jednotlivých politických strán. Aby však podpora žien v politike bola účinná, bolo by potrebné prepojiť mimovládny sektor s političkami a politikmi naprieč politickými stranami, aby sa vytvorila koalícia s jasným cieľom, stanovenými prioritami a návrhmi na uskutočnenie konkrétnych krokov. Zároveň je v takomto prípade vhodná sociálna kampaň na získanie podpory verejnosti a mobilizáciu verejnosti (na základe výsledkov rerealizovaných prieskumov je zrejmé, že verejná účasť žien v politike podporuje, preto je potrebné verejnosť predovšetkým mobilizovať).
4. Nadviazať komunikáciu so ženskými združeniami v rámci jednotlivých politických strán, zistiť, aké sú možnosti podpory dočasných vyrovnávacích opatrení zo strany vedenia (zmena legislatívy), kde je priestor na potenciálnu spoluprácu.
5. Využiť skutočnosť, že verejnosť je naklonená väčšej účasti žien v politike, a začať presviedčať politické strany, že vyššie zastúpenie žien v rámci strany, rovnako ako ich vyššia účasť (na zvoliteľných miestach) na kandidačných listinách, môže zlepšiť obraz politickej strany a mobilizovať elektorát, prípadne prilákať nových voličov a voličky.
6. Podpora regionálnych političiek. Tematizácia skúseností žien v politike môže pomôcť ženám v rozhodovaní sa pre túto verejnú oblasť, ako aj meniť zaužívaný mainstreamový diskurz, preto je dôležité dostať do verejnosti príklady úspešných a zaujímavých regionálnych političiek, primátoriek, starostiek, poslankyň a pod. Zároveň tak nadviazať kontakt s týmito političkami a prípadne ich vzájomne prepojiť. Problémom je aj to, že mnohé političky nevedia o svojich aktivitách, takéto spájanie by mohlo viesť k ich posilneniu a prípadnému prechodu do vyššej politiky. Tematizácia krokov regionálnych političiek môže zároveň podnietiť politické strany k ich zapojeniu do vyšších úrovní politiky, prípadne k nominácii na kandidačnú listinu.
7. Dôležitá je aj úloha médií, je preto vhodné osloviť novinárky a novinárov, ktorí môžu pomôcť s tematizáciou skúseností regionálnych političiek, zverejňovaním príbehov úspešných političiek a ich krokov, ako aj s mobilizáciou verejnosti v podpore zvýšenia počtu žien v politike.
8. Keďže na Slovensku nenájdeme príklady dobrej praxe politických strán, ktoré by uplatňovali princípy rodovej rovnosti a reálne podporovali vyššiu účasť žien v

politike, vyhľadať príklady zo zahraničia, ktoré by po modifikácii mohli slúžiť ako príklady dobrej praxe. Zároveň je však dôležité dostať tieto príklady dovnútra politických strán – napríklad prostredníctvom ženských organizácií pôsobiacich v rámci strán.

9. Zdôrazňovať politickú reprezentáciu žien v širšom kontexte rodovej rovnosti. Pri diskusiách s političkami, politikmi, odbornou verejnosťou, médiami a pod. je nevyhnutné nehovoriť nízkom zastúpení žien ako o izolovanom probléme, ale prezentovať ho v súvislostiach – s rozdelením verejnej a súkromnej sféry, potrebou rovnomernej distribúcie zodpovednosti v rámci súkromnej sféry, potrebou rovnomerného podielu na rozhodovaní, zmierňovaním rodových stereotypov, rodovo citlivou výchovou dievčat a chlapcov, možnostiach pri výbere povolania, ale rovnako aj s ohľadom na ďalšie možné príčiny diskriminácie v spoločnosti (vek, sexuálna identita, sociálne prostredie, etnicita a pod.). Z doterajších skúseností a iniciatív, ktoré sa uskutočnili nielen v Slovenskej republike vidieť, že chápanie politickej reprezentácie žien len ako problém numerický, nevedie k úspešným snahám, nízkej podpore a nepochopeniu, preto je dôležité rozumieť tomuto problému v kontexte politik a cieľov rodovej rovnosti. V prostredí Slovenskej republiky ako krajiny, ktorá má skúsenosti s formálnou podporou žien zo strany štátu a s kvótami v parlamente pred roka 1989, je tiež dôležité prepojiť snahy „zhora“, teda legislatívne zmeny, s podporou „zdola“ - mimovládne organizácie, médiá, političky na rôznych úrovniach politiky a v rôznych regiónoch a verejnosť.

Za najzásadnejšie v tejto chvíli považujem prepojenie medzi političkami a politikmi naprieč politickými stranami s mimovládny sektorom a prípadne so zástupkyňami a zástupcami štátnej správy a verejnosťou. Len takýmto spôsobom možno prekonať predchádzajúce neúspešné iniciatívy, ktoré boli viac-menej izolované a neprechádzali celým spoločensko-politickým spektrom.

Použité zdroje a literatúra

BÚTOROVÁ, Zora a kol.: *Ona a on na Slovensku. Zaostrené na rod a vek*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2008.

BÚTOROVÁ, Zora – FILADELFIOVÁ, Jarmila: *Parlamentné voľby 2010 v rodovej perspektíve*. In BÚTOROVÁ, Zora a kol.: *Slovenské voľby '10: Šanca na zmenu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2011.

BÚTOROVÁ, Zora – GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga – FILADELFIOVÁ, Jarmila: *Ženy, muži a súkromná sféra*. In BÚTOROVÁ, Zora a kol.: *Ona a on na Slovensku. Zaostrené na rod a vek*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2008.

BÚTOROVÁ, Zora – GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga – SLOSIARIK, Martin: Verejná mienka a voličské správanie. In KRIVÝ, Vladimír (ed.): *Slovenské voľby '12. Čo im predchádzalo, postoje a výsledky*. Bratislava: Sociologický ústav SAV 2013.

CVIKOVÁ, Jana – MAĎAROVÁ, Zuzana (ed.): *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: ASPEKT 2012.

EIGE: Gender Equality Index – Country Profiles. Vilnius: EIGE 2013. Dostupné na:

<http://eige.europa.eu/content/document/gender-equality-index-country-profiles>

FILADELFIOVÁ, Jarmila: O ženách, moci a politike: úvahy, fakty, súvislosti. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: ASPEKT 2002.

GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga: Medzi spokojnosťou a ľahostajnosťou: Voľby do Európskeho parlamentu 2009 a voliči na Slovensku. In MESEŽNIKOV, Grigorij - GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga – KOLLÁR, Miroslav (ed.): *Slovensko volí. Európske a prezidentské voľby 2009*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2009.

HOLUBOVÁ, Barbora: *Účasť žien v politike – postoje, stav a perspektíva*. 2010. Dostupné na: http://www.institutrr.sk/download/b_holubova_5.pdf

KOBOVÁ, Ľubica: Ako ne/dostať ženy do parlamentu. Zostavovanie kandidátnych listín. In KOBOVÁ, Ľubica – MAĎAROVÁ, Zuzana: *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou. Aspekty parlamentných volieb*. Bratislava ASPEKT 2007.

Koncepcia rovnosti príležitostí žien a mužov. 2001. Dostupné na:

<http://www.rodicovstvo.sk/gender/doku/koncepcia.htm>

MAĎAROVÁ, Zuzana: Sex, vtipy a pop rock. Mítingy politických strán Smer-SD a SDKÚ-DS. In CVIKOVÁ, Jana – MAĎAROVÁ, Zuzana (ed.): *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: ASPEKT 2012.

MAĎAROVÁ, Zuzana: Ženy Novembra. Analýza rozhovorov s aktérkami nežnej revolúcie. In KOBOVÁ, Ľubica – MAĎAROVÁ, Zuzana - OSTERTÁGOVÁ, Alexandra; CVIKOVÁ, Jana (ed.): *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT 2011.

MESEŽNIKOV, Grigorij: Parlamentné voľby 2010 a vývoj systému politických strán. In BÚTOROVÁ, Zora a kol.: *Slovenské voľby '10: Šanca na zmenu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2011.

MESOCHORITISOVÁ, Adriana – ZEZULOVÁ, Jana (ed.): *Monitorovacia správa o plnení Záverečných zistení výboru pre odstránenie diskriminácie žien v SR*. Bratislava: Možnosť voľby 2011.

Národná stratégia rodovej rovnosti na rok 2009 – 2013. Dostupné na:

www.fenestra.sk/download/Strategia_rodovej_rovnosti.doc

Národný akčný plán rodovej rovnosti na roky 2010 – 2013. Dostupné na:

<http://www.osveta.mil.sk/data/files/3120.pdf>

OČENÁŠOVÁ, Zuzana: Peking +15 na Slovensku – premárnená šanca? In *Feministický webzín ASPEKTin*. 2011. Dostupné na: <http://www.aspekt.sk/content/autory/peking-15-na-slovensku-premarnena-sanca>

OSTERTÁGOVÁ, Alexandra: Kto je občan? Konštrukcia občianstva v programoch politických strán. In CVIKOVÁ, Jana – MAĎAROVÁ, Zuzana (ed.): *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: ASPEKT 2012.

OSTERTÁGOVÁ, Alexandra: Úspešná, a predsa „slabá“? Obraz prvej slovenskej premiérky v médiách počas významných úspechov jej politickej kariéry. In KOBOVÁ, Ľubica – MAĎAROVÁ, Zuzana - OSTERTÁGOVÁ, Alexandra; CVIKOVÁ, Jana (ed.): *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT 2011.

PIŠKO, Michal: Politiciek po víkende mierne pribudlo. In *SME*, 30. 11. 2010. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/5661954/politiciek-po-vikende-mierne-pribudlo.html#ixzz16o4qSqXk>

PITKIN, Hannah F.: *The Concept of Representation*. Berkley – Los Angeles – London: University of California Press 1972.

PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol.: *Slovník cudzích slov*. Academia Praha 1995, s. 791

Národný akčný plán pre ženy v Slovenskej republike. 1997. Dostupné na: https://www.oad.sk/sites/default/files/downloads/NAP_zeny_v_SR_1997.doc

Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti 2011. Bratislava: Odbor rodovej rovnosti MPSVR SR 2011. Dostupné na: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/Sprava_2011.pdf